

11. Гэлбрэйт Дж.К. Экономические теории и цели общества. – М.: Прогресс, 1976. – 406 с.
12. Лукинов И. Инвестиционная политика в стабильном экономическом развитии // Экономика Украины. – 1999. – №10. – С. 4-9.
13. Туган-Барановский М.И. Избранное: Периодические промышленные кризисы: история английских кризисов; Общая теория кризисов/ РАН, Ин-т экономики. – М.: Наука, 1997. – 574 с.
14. Задорожный Г.В. Собственность и экономическая власть. – Харьков: Основа, 1996. – 144 с.
15. Samuelson P. Economics. - New York, 1967.
16. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М., 1949.

Статья поступила в редакцию 20.05.2005

О.О. ВАССЧКО, к.е.н.,

Науково-технічний комплекс статистичних досліджень

ВИКОРИСТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА СТАТИСТИЧНОГО РЕЄСТРІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СТАТИСТИЦІ ПІДПРИЄМСТВ

Наразі необхідність мати реєстр підприємств або, як його ще називають, бізнес-реєстр є міжнародним стандартом. Без цього не уявляється існування сучасної статистики підприємств. Постановою Ради ЄС № 2186/93 від 22 липня 1993 року наголошується, що реєстр "...передбачений для цілей статистики, є основним елементом систем інформації про підприємства. Він дає можливість організації та координації статистичних обстежень, надаючи основу для проведення вибіркового обстеження, можливість екстраполяції, та є засобом спостереження за відповідями, що надходять від підприємств"[4].

Створення реєстру підприємств, як наукова задача, більшою мірою стосується сфери науково-прикладних розробок, оскільки зорієнтоване на безпосереднє впровадження у статистичну практику. Тому за кордоном ця проблематика є добре розробленою галузеву наукою, що співпрацює з національними статистичними офісами (НСО). Є численні публікації з питання створення реєстру таких статистичних служб, що досягли в цій сфері суттєвих результатів, як Національний інститут статистики та економічних досліджень Франції, НСО Канади, Австралії, Нідерландів. Ряд робіт опубліковано Держкомстатом Росії. В Україні публікації щодо реєстру підпри-

ємств носили фрагментарний і суто практичний характер, і їх авторами виступали фахівці системи державної статистики.

Особливо слід відмітити публікації таких західних авторів, як М. Болеман, Г. Валентен, А. Виллебордс, Ж.-П. Гранджан, У.-П. Райх.

Необхідно зважати на той факт, що не дивлячись на суттєві здобутки інших країн у цій сфері, для України дана проблематика залишається актуальною і мало дослідженою. Кожна країна має своє інформаційне, методологічне, юридичне та адміністративне поле, що вимагає створення індивідуальних підходів до адаптації міжнародних стандартів у сфері статистики.

Дана стаття має на меті дослідити проблему створення і функціонування в системі державної статистики України статистичного реєстру підприємств, запропонувати загальні концептуальні підходи до його побудови, актуалізації та використання.

Загалом робота із створення реєстру підприємств повинна базуватись, крім означеної постанови, також на Постанові Ради ЄС № 696/93 від 15 березня 1993 щодо статистичних одиниць та на національному статистичному законодавстві та

© О.О. Вассчко, 2005

законодавстві стосовно реєстрації суб'єктів господарювання.

Реєстр підприємств може бути різним: адміністративним і статистичним. Будь-який реєстр є джерелом даних, необхідних для формування цільової сукупності одиниць статистичного спостереження. Як вже розглядалось вище, адміністративний реєстр не є ідеальним з точки зору наявності якісної інформації для формування сукупностей підприємств статистичного спостереження, тому існує також практика ведення статистичних реєстрів. Потреба у статистичному реєстрі виникає не у кожній країні; ситуація в Україні склалась таким чином, що від наявності статистичного реєстру наразі значною мірою залежить не тільки ефективність статистики підприємств, а і загалом можливість її реалізації як системи.

Адміністративний реєстр функціонує в межах загальної адміністративної системи країни і є по суті міжвідомчим. Його база даних містить у собі адміністративну інформацію щодо реєстрації, наявності і ліквідації суб'єктів господарювання у країні. Перевагами адміністративного реєстру є те, що норми стосовно порядку його функціонування передбачають:

- надходження до його бази інформації стосовно суб'єктів господарювання безпосередньо під час їх державної реєстрації;
- отримання споріднених даних з інших адміністративних реєстрів, які можуть сприяти підвищенню якості даного міжвідомчого реєстру.

Однак поряд з перевагами існує низка проблемних моментів, які можуть частково або й повністю унеможливити використання адміністративного реєстру у статистичних цілях:

- Держава зацікавлена у якомога повному охопленні адміністративним реєстром усіх суб'єктів господарювання, з яких, однак, не всі, відповідно до Господарського кодексу України, є підприємствами або суб'єктами підприємництва, і не всі попадають до сфери статистики підприємств.

- Адміністративний реєстр, як

міжвідомчий, не є статистичним інструментом, і внесення будь-яких змін до нього здійснюється відповідно до закону, а не за потребами статистики. Це робить його досить консервативним з точки зору можливості актуалізації даних про підприємства, джерела якої завжди є в статистиці. Прикладом цього служить інформація структурного обстеження щодо активності підприємства, зміни основного виду діяльності, зміни форми власності чи організаційно-правової форми господарювання, нарешті - ліквідації підприємства. Особливо проблемним є те, що статистика не має права вносити коригування в ЄДРПОУ щодо ліквідації підприємства без відповідного юридичного підтвердження.

- Загальні норми, які визначають порядок формування кола суб'єктів господарювання і відповідно їх державної реєстрації, змінюючись, можуть не узгоджуватись з потребами статистики, що ускладнює формування цільових сукупностей. Прикладом цього є зміни, внесені у лютому 2005 року до Господарського кодексу України, згідно з якими відокремлені структурні підрозділи підприємств не є більше суб'єктами господарської діяльності і відповідно не підлягають державній реєстрації [1].

- Може також бути прийняте рішення щодо передачі реєстру іншому органу виконавчої влади, або організації іншого, з більшими повноваженнями, адміністративного реєстру, що створює проблеми для успішного функціонування системи статистичних спостережень. Така ситуація наразі склалась в нашій країні із набуттям чинності у 2004 р. нового Закону України про державну реєстрацію суб'єктів господарювання, відповідно до якого створено і паралельно з ЄДРПОУ функціонує інший адміністративний реєстр [2]. Цей реєстр, на відміну від ЄДРПОУ, ведеться не органами державної статистики, і, відповідно, отримання з нього швидкої актуальної інформації для формування цільових сукупностей статистичного спостереження є наразі проблематичним.

Статистичний реєстр (реєстр для статистичних цілей), як це витікає із його

назви, є суто статистичним інструментом. Він дозволяє швидко формувати сукупність підприємств, максимально наближену до реальності, і є, як свідчить національний досвід, більш бажаним з точки зору забезпечення ефективності функціонування статистики підприємств.

Юридичним підґрунтям його створення і застосування є норми закону “Про внесення змін до Закону України “Про державну статистику”, відповідно до якого органи державної статистики мають право:

- приймати в межах своєї компетенції рішення з питань статистики, обліку і звітності;
- отримувати від усіх типів респондентів первинні, бухгалтерські та статистичні дані та іншу, необхідну для здійснення статистичних спостережень інформацію.

Тобто, державна статистика, виходячи із цілей і програми конкретного статистичного спостереження, формує цільову сукупність статистичних одиниць.

В межах загальної системи статистики підприємств статистичний реєстр підприємств є підсистемою, за допомогою якої відомості адміністративних джерел перетворюються на придатні для статистичних цілей дані із всіма необхідними інформаційними полями.

Тому у статистичному реєстрі як системі можна виділити фазу введення адміністративних даних, фазу їх перетворення на статистичні і фазу виходу статистичних даних.

Ідеальний статистичний реєстр має містити у собі мікрофайли по всіх статистичних одиницях, що діють на території країни і створюють додану вартість, із відповідними адміністративними та статистичними ознаками по кожній. Тобто він є інформаційною системою, що забезпечує акумуляцію, збереження, актуалізацію та пошук інформації стосовно кожної статистичної одиниці, а також автоматизоване формування сукупності одиниць для будь-якого обстеження підприємств, або їх місцевих одиниць.

Інформація статистичного реєстру

базується на адміністративних даних, основним джерелом яких є адміністративний реєстр. У більшості країн адміністративна інформація надходить в статистичний реєстр тільки стосовно юридичних одиниць та їх місцевих одиниць із юридичними адресами та назвами. Задача статистичного реєстру полягає в узгодженні цих одиниць з їх статистичними аналогами, що власне і є процедурою перетворення.

Серед численних завдань статистичного реєстру, з огляду на основні цілі статистики підприємств, можна виділити наступні:

- створення передумов для можливості стандартизації та уніфікації статистичних спостережень;
- мінімізація розбіжностей між ідеальною, очікуваною сукупностями статистичних одиниць та полем статистичних спостережень;
- формування актуальної генеральної сукупності для можливості побудови якісного плану вибірки;
- оптимізація звітного навантаження на підприємства шляхом контролю за участю одиниць у статистичних спостереженнях і за необхідності ротації вибірових сукупностей.

Для їх виконання необхідно, на думку автора, щоб статистичний реєстр мав у собі такі компоненти, як:

- актуальна база даних статистичних одиниць із відповідними ознаками;
- модуль актуалізації бази даних із перехресними полями між адміністративною і статистичною інформацією;
- система статистичних одиниць та ідентифікаційних зв'язків між ними;
- одиниці адміністративного реєстру (ЄДРПОУ) за видами економічної діяльності;
- модуль демографічної інформації про підприємства;
- модуль формування сукупностей для статистичних спостережень із показниками стратифікації;
- єдина система класифікацій підприємств та критеріїв їх віднесення до певних класифікаційних груп;
- ознаки участі статистичних

одиниць у статистичних спостереженнях із розбивкою щодо активності;

- ознаки загальної активності статистичних одиниць;
- модуль для збереження записів по неактивних та “мертвих” одиницях;
- дані щодо характеру, періоду та дати внесених виправлень;
- система доступу до бази даних статистичного реєстру різних категорій споживачів;
- модуль формування актуальної періодичної інформації щодо стану статистичного реєстру для її поширення на постійній основі.

Міжнародними стандартами визначено, що у статистичному реєстрі мають бути представлені декілька блоків інформації.

Перший – ідентифікаційний:

- назва підприємства;
- ідентифікаційний код;
- юридична і фактична адреса;
- контактна інформація.

Поряд з даними про дату утворення чи припинення економічної діяльності це поле утворює ядро реєстру, навкруги якого формуються інші поля.

Другий - основний, в залежності від типу статистичної одиниці:

- по одиниці типу “підприємство” – приналежність до певного інституційного сектору, код виду економічної діяльності та розмір;
- по одиницях виду діяльності – код виду економічної діяльності та розмір;
- по місцевих одиницях – код виду економічної діяльності, розмір, територіальні характеристики;
- по місцевих одиницях виду діяльності – код виду економічної діяльності, розмір, територіальні характеристики.

Коди виду економічної діяльності можуть надаватись як основному, так і другорядним видам діяльності.

Загальною вимогою Євростату є необхідність мати реєстраційні дані не тільки стосовно підприємства – юридичної особи, але і стосовно юридичної особи, яка несе юридичну відповідальність за це підприємство, а також щодо місцевих оди-

ниць, які підпорядковуються даному підприємству.

Існує думка, що статистичний реєстр має містити у собі поряд із статистичними також аналітичні та облікові одиниці. Але, вочевидь цей погляд є помилковим, оскільки аналітичні одиниці не існують в економічній реальності, і дані по них синтезуються штучно. В свою чергу облікові одиниці також не є реальними одиницями, скоріше це контактна особа або служба на підприємстві, що безпосередньо заповнює статистичні форми. Тобто в реєстрі має бути відповідна контактна інформація.

Третій – економіко–демографічний:

- виникнення нових підприємств;
- припинення діяльності підприємств;
- структурні зміни;
- ліквідація підприємства.

Тут має міститись інформація щодо активності підприємств загалом та типу цієї активності в залежності від характеру діяльності. Наприклад, сезонність виробництва, що викликає тимчасове припинення діяльності протягом року. Можливо передбачити у цьому блоці або винести окремо ознаки щодо активності підприємств у конкретному обстеженні : 1. активне –2. неактивне.

Четвертий – структура підприємств та їх ієрархічні зв'язки. Процес глобалізації, що супроводжується виникненням складних за структурою національних та транснаціональних промислово-фінансових утворень, вимагає ретельного відстеження та аналізу таких зв'язків.

Вище зазначалось про таку функцію статистичного реєстру, як побудова плану вибіркового спостережень, для чого необхідно мати показники стратифікації. Стратифікаційні показники складають п'ятий блок інформації статистичного реєстру.

На наш погляд, різниця між вхідною та вихідною інформацією статистичного реєстру залежить від ступеню залучення національної статистичної служби до роботи над адміністративним реєстром. Як свідчить досвід України, активна робо-

та Держкомстату з удосконалення ЄДР-ПОУ дозволила максимально зблизити адміністративні та статистичні одиниці, які наразі у багатьох випадках співпадають одна з одною.

Джерела актуалізації статистичного реєстру підрозділяються на зовнішні і внутрішні. Під зовнішніми джерелами розуміються адміністративні інформаційні ресурси, а під внутрішніми – дані статистичних спостережень, перш за все – дані структурного спостереження.

Оскільки в силу специфіки демографічних процесів, що відбуваються на підприємствах, не можна бути впевненим в ідеальності будь-якого статистичного реєстру, необхідно завжди оцінювати величину відхилень та неточностей, які можуть мати місце.

Як показує практика функціонування статистичних реєстрів багатьох країн, існує чотири великих категорії недоліків, що можуть бути присутніми у реєстрі загалом та стосовно окремих категорій підприємств:

1. недостатнє охоплення одиниць цільової сукупності;
2. зайве охоплення одиниць цільової сукупності;
3. багаторазова реєстрація одних і тих самих одиниць;
4. помилкова реєстрація одиниць.

З метою усунення цих недоліків і зменшення розбіжностей між ідеальною і очікуваною цільовими сукупностями можна, на наш погляд, використовувати такі стандартні підходи:

- використання системи наскрізних кодів (номерів), які назавжди закріплюються за підприємством і дозволяють відстежувати його при переході з однієї категорії (групи) одиниць до іншої;
- інтеграція двох або декількох комплексів даних щодо підприємств та їх ретельне співставлення;
- відстеження демографічних процесів кожної одиниці у часі та збереження з наданням відповідної ознаки записів щодо одиниць, які з тієї чи іншої причини припинили діяльність;

- періодичне спеціальне вибіркоче обстеження для уточнення окремих характеристик одиниць статистичного реєстру;

- організація роботи із підтримання постійного зв'язку із великими підприємствами із складною організаційною структурою, які є "групою ризику" щодо можливого недообліку структурних змін.

Питання стосовно того, наскільки доцільним є для даного статистичного реєстру кожен з цих підходів, залежить від ступеня існуючих недоліків. Для можливості такого висновку важливо мати в статистичному реєстрі блок інформації, що дозволяє оцінювати рівень якості окремих розділів. При цьому на рівні окремих одиниць необхідно реєструвати дату останньої у часі актуалізації даних, дату внесення змін, характер останніх та джерело цих даних.

Для національної статистичної практики такий підхід є принципово важливим, оскільки в ЄДРПОУ, як адміністративному реєстрі, наразі не передбачено збереження інформації щодо оновлення записів по підприємствах і ведення їх історії; фіксується тільки дата внесення змін без посилання, у яке саме поле внесено зміни. При цьому здійснюється механічна заміна всього рядка, а старий зберігається у спеціальному файлі, але без будь-яких ознак характеру внесених змін. Це не дає змоги вести "історію" підприємства, особливо стосовно структурних зрушень та змін у контактній інформації.

Необхідно, на наш погляд, в статистичному реєстрі передбачити наявність контрольного файлу, який підтверджує:

- особу того, хто вносить зміну;
- дату внесення зміни;
- період внесення зміни;
- характер зміни.

Для останнього необхідно передбачити можливість дублювань у разі виникнення одиниць, наприклад, з однаковою назвою чи адресою.

Така і подібна їй інформація складає шостий блок статистичного реєстру підприємств.

Для виключення втрати інформації

та можливих помилок і невизначеностей варто також, на наш погляд, зберігати актуальну копію статистичного реєстру, що може вважатись додатковим сьомим блоком інформації, але за суттю є складовою ядра статистичного реєстру. Загальними вимогами Євростату є можливість аналізу реєстру на постійній основі впродовж десяти років, тобто необхідно передбачити також оптимальний час зберігання кожної такої копії.

Співвідношення різних джерел актуалізації статистичного реєстру є досить складним, оскільки одне джерело може використовуватись для оновлення різних блоків інформації і навпаки ідентична інформація може надходити із різних джерел.

На відміну від ЄДРПОУ, статистичний реєстр є більш гнучким інструментом, що використовує різні за характером дані. Інформація із різних джерел надходить до статистичного реєстру, так би мовити, подвійними потоками: прямо чи опосередковано через інші.

Ефективність функціонування цього підходу досягається за рахунок перехресних полів відповідних файлів. Їх контроль поділяється на внутрішній і часовий. Перший передбачає з'ясування величини та причини цих розбіжностей. Контроль у часі містить у собі фіксацію всіх зовнішніх ознак, внесених у той чи інший запис.

Узгодження розбіжностей може здійснюватись з урахуванням недоліків у записах. Так, наприклад, якщо недостає податкових даних, вони можуть бути отримані шляхом експертної оцінки на підставі відповідної інформації структурного обстеження та минулорічних податкових даних. Якщо не вистачає даних структурного обстеження за рахунок відсутності відповіді від підприємства у останньому обстеженні, варто використати близькі за змістом дані податкової адміністрації.

Реєстр є "живим" організмом, що знаходиться у постійному русі. Тому дуже важливим вбачається створення системи контролю його якості. Критерії якості статистичного реєстру кореспондують із рів-

нем його актуалізації, який дозволяє формувати адекватні цільові сукупності статистичних спостережень. На практиці - це точність всіх ідентифікаційних та класифікаційних ознак, відсутність подвійних записів і низька частка "мертвих" одиниць. Множинні зіставлення з базами адміністративних даних, навіть якщо останні не є також ідеальним, дозволяють виявити і усунути помилки.

Динаміка бази даних ЄДРПОУ, зафіксованих з піврічною періодичністю, свідчить про невелике скорочення і протягом останніх двох років відносно стабільний рівень розбіжностей між загальною кількістю об'єктів в ньому та кількістю суб'єктів господарювання, яку надає податкова адміністрація, а також кількістю активних за податковими даними одиниць (табл.1) [3].

Звісно, що розбіжності між даними ЄДРПОУ та ДПА можуть свідчити не тільки про недоліки самого ЄДРПОУ, але і про проблеми в адміністративних податкових реєстрах суб'єктів оподаткування: інший, ніж у статистиці підхід до визначення одиниці обліку, відсутність даних стосовно структурних підрозділів підприємств та ієрархічних зв'язків між ними тощо.

З іншого боку, сталість рівня цих відхилень говорить про певну межу якості, подолати яку адміністративний реєстр не в змозі. Це – важливий висновок, який свідчить на користь необхідності створення суто статистичного реєстру.

Статистичним методом контролю якості є проведення спеціальних вибірко-вих обстежень. Вони є поширеними у статистичній практиці багатьох розвинутих країн, якість реєстру яких є досить високою. Ці обстеження переслідують такі цілі:

- виявлення причини розбіжностей між ідеальною та очікуваною цільовими сукупностями за минулий рік;
- коригування сукупності для поточних спостережень;
- уточнення поля спостереження та генеральної сукупності для спостережень наступного року;
- економії коштів на обробку суцільної інформації по всій базі даних.

Таблиця 1

Кількість об'єктів за даними ЄДРПОУ та Державної податкової адміністрації

	За даними ЄДРПОУ, одиниць	За даними ДПА			
		всього		в тому числі - активні	
		одиниць	у % до даних ЄДРПОУ	одиниць	у % до даних ЄДРПОУ
На 1 січня 2001 р.	834886	719413	86,17	458921	54,97
На 1 липня 2001 р.	862420	733952	85,1	424949	49,27
На 1 січня 2002 р.	889330	760505	85,51	481319	54,12
На 1 липня 2002 р.	913582	766178	83,87	449223	49,17
На 1 січня 2003 р.	935578	790567	84,5	510137	54,53
На 1 липня 2003 р.	957692	802478	83,79	461397	48,18
На 1 січня 2004 р.	981054	-		522612	53,27
На 1 липня 2004 р.	1002178	840204	83,84	493628	49,26

Вочевидь першочергово обстежується найбільш проблемна група підприємств, наприклад, таких, що надали неповні відповіді або ж зовсім не відповідали минулого року. Крім того, є доцільним обстежувати новостворені підприємства. У міжнародній практиці такі підприємства обстежуються приблизно через 6-9 місяців після реєстрації.

На наш погляд, для України, коли високою є частка малих підприємств із дуже коротким періодом існування (один-два місяці) такі обстеження треба проводити кожного кварталу, можливо – вибірково. У протилежному випадку є великий ризик не знайти подібне підприємство наприкінці року, що в результаті формує тіньовий сектор економіки. Це питання є актуальним особливо враховуючи відчутну кореляцію між коротким періодом існування таких підприємств і суттєвими обсягами їх обороту, які іноді дорівнюють результатам діяльності великих підприємств із значним виробничим потенціалом.

Підсумовуючи, зазначимо, що ре-

зультативність статистики підприємств безпосередньо залежить від наявності і якості адміністративного і статистичного реєстрів, основними принципами побудови і функціонування яких має бути:

- виділення основних одиниць статистичного спостереження;
- наявність адміністративних і статистичних інструментів актуалізації;
- взаємозв'язок з системою статистичних спостережень за підприємствами;
- доступність основних характеристик реєстру для широкого кола користувачів;
- забезпечення постійного контролю якості.

Подальшими напрямками досліджень у цій області повинні, на наш погляд, бути:

удосконалення методології визначення основного виду економічної діяльності підприємств;

створення системи ротацій цільових сукупностей підприємств для здійснення вибірових спостережень;

побудова і використання у статистичній практиці статистичного реєстру суб'єктів підприємництва - фізичних осіб.

Література.

1. Всі кодекси України. – К.: ТОВ “Універсал-Бізнес”, 2003. – 472 с.
2. Валентен Г. Регистр предприятий и учреждений //Статистика предприятий. Статистические очерки – том 2.- Берлин: 1998, - С. 31- 60.
3. Варнідіс А.В. Проблеми впровадження статистичного реєстру як інструменту координації статистичних спостережень // Проблеми статистики.

Щорічник наукових праць, № 4. – К.: 2002. - С. 65 -71.

4. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Закон України від 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003.
5. Статистичний бюлетень показників Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України. – К.: Держкомстат України, 1997-2004.
6. Legal texts relating to the European business statistical system // Eurostat. – Luxemburg, 1998. – 421 с.

Статья поступила в редакцию 14.06.2005

М.М. ТУРІЯНСЬКА,
к.е.н, доцент ДонНТУ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Розростання тіньового сектора економіки, його проникнення в усі сфери економічних і суспільних відносин у всіх країнах світу об'єктивно повертає підвищену увагу як з боку вчених, так і урядових кіл.

Розрахунки Ф. Шнайдера свідчать, що в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) тіньова економіка в 1999-2000 роках становила 16,8% від сумарного офіційного ВВП. “Лідерами” в цьому списку є Греція (28%) та Італія (27,1%), а на останніх позиціях – США (8,7%) та Швейцарія (8,6%) [1].

Метою статті є теоретичне дослідження негативного впливу тіньової економіки на національну безпеку України і визначення заходів, які сприятимуть залученню в українську економіку коштів від її детінізації та легалізації (амністії) доходів некримінального походження.

Для оцінки розмірів тіньової економіки застосовують різні методи: аналіз початкових розбіжностей між національними доходами та видатками, метод споживання електроенергії, аналіз флуктуацій у робочій силі протягом періоду часу, монетарні

методи та інші. Перевагою монетарних методів є використання рядів, які можна вимірювати досить точно: готівка в обігу, грошові агрегати тощо. Ці підходи до оцінки тіньової економіки ґрунтуються на монетарному співвідношенні, яке було вперше виведено Ф. Кейгеном [2]. Одним з таких підходів є запропонований Е. Фейге [3] трансакційний підхід, який пізніше вдосконалив В. Танзі [4]. Він довів, що крім офіційного попиту на гроші, існує неофіційний, який залежить також і від податкових змінних: рівня оподаткування, складності податкової системи тощо.

На рис. 1 показана динаміка рівня тіньової економіки України з 1991 по 2003 роки [5].

З 1991 по 2003 рік рівень тіньової економіки виріс удвічі – з 17,7 відсотків до 34,1 відсотка ВВП, з найнижчого – 17,7 відсотків у 1991 році до свого максимуму – 43,5 відсотка у 1995 році. Починаючи з 1997 року рівень тіньової економіки починає знижуватись і в 2003 році становив

©М.М. Туріяньська, 2005